

KONGRESI, SIMPOZIJI, DRUŠTVENO ŽIVLJENJE

SIMPOZIJ »KATOLIŠKA OBNOVA IN PROTIREFORMACIJA V NOTRANJEAVSTRIJSKIH DEŽELAH 1564–1628«

Simpozij je potekal v glavnih mestih nekdanjih notranjeavstrijskih dežel: v Ljubljani 7. in 8. maja 1992 (poročilo v prejšnji številki Zgodovinskega časopisa), v Gorici 9. maja, v Celovcu 14. in 15. maja, zadnji del pa je bil v Gradcu 4. in 5. junija.

V Gorici je večina referatov obravnavala protireformacijo na Goriškem in v Trstu. Prvi je obravnaval protireformacijo v goriški grofiji (1578–1593), naslednji so obravnavali apostolski obisk Bartolomea da Parcia na Goriškem leta 1570, vero in Cerkev na Goriškem v dokumentih patriarške kurije (1560–1616), katoliško obnovo v patriarhatu v luči dopisovanja Paola Bisantija, generalnega vikarja patriarha Grimanija ter plemstvo in stanove dežele Goriške v času protireformacije. Dva referata sta bila posvečena Koroški, eden je obravnaval katoliško protireformacijo na Koroškem v dopisovanih beljaškega arhidiakona Tandlerja, drugi pa vpliv Ogleja na protireformacijo na Koroškem. En referat je bil posvečen poteku protireformacije v Trstu. Marija Stanonik je v svojem referatu obravnavala folkloro v obdobju protireformacije in baroka pri Slovencih.

Simpozij v Celovcu je bil posebno razgiban, kar se je odražalo v živahnih diskusijah. Že v uvodu je bilo poudarjeno, da je simpozij posvečen temi, ki je bila doslej – tudi v zgodovinoписju – tabuizirana. Vsako detabuiziranje pa že samo posebi vzpodbuja diskusijo.

Simpozij je bil zasnovan tako, da je bilo v vsakem mestu, kjer je simpozij trajal dva dni, nekaj splošnih tem k problemu katoliške preнове in protireformacije, ali takih, ki so bodisi zadevale vse dežele, bodisi odnose notranjeavstrijskih dežel z zunanjim svetom. V Celovcu so širše področje obravnavali trije referati. Prvi je obravnaval dejavnike oblikovanja konfesionalne pripadnosti v notranjeavstrijskih deželah v 17. stoletju ter izoblikovanje cerkvenih identitet. Poudarjeno je bilo, da je bil v obeh cerkvah zelo močan element tradicije, tudi pri protestantih, tako v pobožnosti kot v cerkveni praksi. Izpostavljeno je bilo vprašanje, kako globoko je bilo razumevanje vere, vprašanje, ki je tesno povezano z drugim, kako je bilo mogoče, da se je protireformacija tako hitro uveljavila. Čisto koristiljubne razloge je avtor izključil. Pomemben je bil dejavnik tradicije, od zunanjih pa dejstvo, da v tistem času pripadnost k določeni veroizpovedi ni bila le verska, temveč državna zadeva. Drugi referat je obravnaval razvoj oblikovanja škofij v notranjeavstrijskih deželah in prizadevanja za ustanovitev novih. Prizadevanja niso bila uspešna zaradi nasprotovanja Rima, ki je popustil pritiskom Benetk, tretji referat pa je predstavil Bavarsko kot vzor protireformacije v notranjeavstrijskih deželah, pri čemer pomeni važen mejnik Münchenska konferenca leta 1579, ki je postavila temelje protireformacijske politike in sklenila, da se odpre nunciatura v Gradcu.

Med referati, ki so obravnavali koroško problematiko v času protireformacije, je bil eden posvečen »veliki turški vojni« (1593–1606) in njenemu vplivu na Koroško. Teodor Domej je podal jezikovno sociološko razmišljanje o razvoju slovenščine v protireformacijski dobi. Ugotovil je, da je ostala slovenščina v cerkveni rabi tudi v času protireformacije. Naslednja referata sta bila posvečena političnemu in kulturnemu pomenu koroških deželnih stanov v času protireformacije ter spremembam v socialni strukturi celovškega meščanstva v obdobju protireformacije. Predvsem slednji je poskrbel za razgibanost diskusije. Referent je namreč pokazal, da je mogoče obstoječe trditve o nastali gospodarski škodi ob zmagi protireformacije zelo relativizirati. Gospodarska kriza sovpada s časom protireformacije, vendar protireformacija ni vzrok zanjo. Na gospodarsko krizo v času protireformacije so vplivali najrazličnejši dejavniki. Tudi izgon protestantov ni bil tako velik kot se velikokrat trdi. Radikalen izgon je namreč veljal le predikantom in učiteljem, medtem ko niso bili izgnani niti deželni uradniki, izgon zaradi vere je še manj prizadel ljudi iz gospodarstva. Do socialnih sprememb v mestu je prihajalo. Socialno podobo je spreminjala zlasti inteligenca. Večalo se je število domače katoliško usmerjene inteligence, ki se je šolala pri jezuitih, katoliška inteligenca pa se je priseljevala tudi iz nemških dežel. Med tistimi rokodelci, ki so mesto zapustili in so pripadali protestantski veri, so bili velikokrat taki, ki so kot protestanti v mesto tudi prišli iz nemških dežel. Tako so se na primer iz Gradca odselili predvsem Württemburžani. Za krizo v železarstvu na primer ni bila kriva protireformacija, temveč dejstvo, da je bilo tukajšnje železo slabše kvalitete kot drugod v Evropi. Deželni knezi so imeli gospodarsko stanje jasno pred očmi in so skrbeli, da pri izvajanju protireformacije ni prihajalo do gospodarske škode. Deželni knez je protireformacijo izvajal, vendar ne z nasiljem. Diskusija se je zaključila z ugotovitvijo, da smo še daleč od zadnje besede o celotni podobi protireformacije, in da je ta simpozij impulz za nadaljna raziskovanja.

O cerkvenih razmerah so govorili referati o cerkvenih ustanovah v Brežah v času med reformacijo in protireformacijo, o krški škofiji v času protireformacije ter o ženskih samostanih na Koroškem v času reformacije in protireformacije. Ostali referati so obravnavali obnovo župnijske duhovščine na Koroškem v času protireformacije, cerkveno politiko oglejskega patriarha Francesca Barbara, Metod Benedik pa je v slovenskem referatu predstavil delo kapucinov v notranjeavstrijskih deželah. Ugotovil je, da njihovo delo nikakor ni bilo – kot se velikokrat predstavlja – omejeno le na podeželje, ampak so delovali med vsemi družbenimi sloji.

Diskusija se je razvnela predvsem ob osebnosti nadvojvode Ferdinanda in sicer ob vprašanju, ali so ga vodili pri izvajanju protireformacije izključno politični oziri ali tudi osebno versko prepričanje. Mnenja so se razhajala, razpravljalci pa so si bili edini v tem, da so potrebne nove raziskave. Povdarjeno je bilo tudi, da je potrebno upoštevati celovite razmere in premike znotraj katoliške cerkve same. Jezuiti so na primer dobivali velik vpliv ne le v šolstvu, temveč tudi med preprostim ljudstvom, predvsem z Marijinimi kongregacijami, vpliv, kot ga dotlej ni nikdar imela katoliška svetna duhovščina.

Med tremi referati s področja umetnostne zgodovine sta bila dva slovenska. Emiljan Cevc je govoril o oživljanju sakralne umetnosti v času politične rekatolizacije v notranjeavstrijskih deželah, Nace Šumi pa je predstavil odraz protireformacije in katolični oziri ali tudi arhitekturi (1600–1680). Tretji referat s tega področja je bil posvečen preoblikovanju celovške stanovske cerkve v katoliško stolnico. Pri tem je bil izpostavljen predvsem pragmatizem jezuitov, ki so uspevali prevzemati protestantske cerkve tako, da v njih niso spreminjali ničesar ali pa čim manj.

Zadnji del simpozija je bil v Gradcu. Gradec, kot glavno mesto nekdanje Notranje Avstrije in sedež deželnega kneza, je bil že sam po sebi primerno mesto za razpravljanje o protireformaciji. Iz Gradca je deželni knez pošiljal protireformacijske ukaze, tu pa je ustanovil tudi univerzo, ki je imela od vseh drugih ukrepov najpomembnejšo vlogo pri uveljavljanju protireformacije in v procesu katoliške obnove. Izmed ta del simpozija še bolj zajemal celotno notranjeavstrijsko dogajanje kot prejšnji. Prvi zato je bil referat, ki so obravnavali širše razmere, je govoril o graški nunciaturi, o njenem nastanku ter vlogi in vplivu nuncijev na celoten potek protireformacije v notranjeavstrijskih deželah. Naslednja sta obravnavala obrambo reformacije s strani deželnih stanov ter poskuse rekatolizacije cesarja Ferdinanda I. in nadvojvode Karla II. in odnose med notranjeavstrijskimi deželami ter cesarstvom v času protireformacije. V slednjem je avtor predstavil prizadevanja notranjeavstrijskih stanov za ohranitev verske svobode, ter iskanje pomoči pri protestantih v državnem zboru. Največja ovira, na katero so tam naleteli, je bila turška nevarnost, saj so notranjeavstrijski predstavniki pazili, da bi razpravljanje o tem vprašanju ne postavilo pod vprašaj finančne pomoči, ki naj bi jo državni zbor odobril za obrambo proti turški nevarnosti.

Koroški in Štajerski je bil posvečen referat, ki je obravnaval kriptoprotetantizem v obeh deželah v času protireformacije; predvsem diskusija je pokazala, da je ob tem vprašanju še marsikaj nejasno. Dva referata sta obravnavala dejavnost in vlogo krškega škofa Brennerja v protireformaciji. Izkazalo se je, da je dosedanja slika o njem enostranska in da ga je potrebno vsestransko obdelati. Jože Mlinarič je predstavil vizitacije škofov Brennerja in Jakoba Eberleina v slovenskem delu Štajerske. Marijan Smolik je predstavil liturgijo v času katoliške obnove, zadnji referat prvega dne pa je obravnaval glasbo in cerkveno pesem v notranjeavstrijskih deželah v času protireformacije.

Zadnji dan simpozija je obravnaval en referat nagrobne napise in njihovo povednost iz časa protireformacije, večina ostalih referatov pa je bilo posvečenih šolstvu in izobraževanju v času protireformacije. Pri izobraževanju je zavzemala osrednje mesto graška univerza, ki jo je nadvojvoda Karel izročil jezuitom, kar je obravnaval poseben referat, naslednji je predstavil univerzitetno knjižnico v Gradcu v času protireformacije. V posebnem referatu je bil predstavljen vodilni graški znanstvenik Johannes Kepler in njegov odnos do vere. V tem referatu so prišli posredno do izraza tudi odnosi Würtemberga do protestantizma v notranjeavstrijskih deželah, saj so Keplerja od tam poslali kot učitelja na stanovsko šolo v Gradec. Zadnji referat je bil posvečen razpustitvi stanovske evangeličanske šole v Gradcu.

Na simpoziju je bila večkrat ponovljena misel, da pri protireformaciji ne gre le za versko komponento, temveč tudi za uveljavljanje zgodnjega knežjega absolutizma. Tako je bila že vloga nadvojvode Karla pri zmagi protireformacije veliko večja, kot je to upoštevalo dosedanje zgodovinske pisje. Karel je po eni strani sicer dopuščal določene svoboščine glede veroizpovedi predvsem plemstvu, obenem pa je postavljajl trdne temelje, na katerih je potem protireformacija brez večjih težav in brez uporabe nasilja lahko zmagala. Ti temelji so bili podpora prenovi znotraj katoliške cerkve in sprejem jezuitov v notranjeavstrijske dežele, ki jim je nadvojvoda izročil šolstvo. Drug temelj je bil zgodnji absolutizem, ki takrat na zunaj sicer še ni bil tako očiten, ki ga je pa Karel vztrajno uveljavljal in se sam tudi ni nikdar smatral drugače kot absoluten vladar (princeps).

Ob zaključku je bilo poudarjeno, da je bil simpozij veliko dejanje, saj so na začetku sami organizatorji komaj verjeli, da bo uspel. Vendar simpozij je uspel, podal je veliko odgovorov na doslej odprta vprašanja, predvsem pa je odpiral številna nova, na katera bo s poglobljenimi zgo-

dovinskimi raziskavami še potrebno odgovoriti. Protireformacija je s tem simpozijem nehala biti tabu tema, saj je simpozij dokazal, da je o njej že mogoče normalno diskutirati.

Simpozij je tudi jasno pokazal, da med reformacijo in protireformacijo ni ostre cezure, da je obstajala določena notranja kontinuiteta, ki je po svoje tudi doprinesla k uspehu protireformacije, in da sta tako reformacija kot protireformacija ustvarili novo kulturo, ki je v naslednjih stoletjih povezovala notranjeavstrijske dežele. Dediči te kulture smo prebivalci teh dežel in simpozij je pokazal, da nam omogoča, da se sicer v različnih jezikih na njenih osnovah lahko tudi danes sporazumevamo.

Na celotnem simpoziju so sodelovali slovenski strokovnjaki in s svojimi referati brez izjeme pokazali zelo visoko raven védenja o obdobju, ki tudi tukaj ni uživalo naklonjenosti. Zahvala organizatorjem na koncu ni bila prazna beseda, tukaj pa je prav, da omenimo predvsem dr. Franceta Dolinarja, ki je bil eden prvih pobudnikov tega simpozija in je tudi vsestransko pripomogel k njegovemu uspešnemu poteku.

Vinko Rajšp

MEDNARODNI KULTURNOZGODOVINSKI SIMPOZIJ MODINCI 1992

Rogaška Slatina, 1.–4. julij 1992

Letošnji simpozij Modinci (Mogersdorf), že 23. po vrsti, se je odvijal v Kristalni dvorani Zdraviliškega doma v prijaznem zdraviliškem okolju Rogaške Slatine. Simpozij bi moral biti tukaj že v lanskem juliju, vendar zaradi vojnih dogodkov njegova izvedba ni bila mogoča.

Tudi letos, kot že tolikokrat prej, so se zbrali zgodovinarji iz Avstrije (uradno sodelujeta deželi Štajerska in Gradiščanska, vendar je avstrijska delegacija nekako vsedrjavna), Madžarske (uradno je zastopana Železna županija, vendar je tudi tu udeležba na državni ravni), Hrvaške in Slovenije. Zadnji dve sta tokrat prvič nastopili kot samostojni državi, kar je bilo med udeleženci zelo toplo sprejeto, žal pa so vojni dogodki na sosednjem Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini vplivali na razpoloženje udeležencev, še posebej v vrstah hrvaških kolegov, od katerih so nekateri pripotovali v Rogaško Slatino s precejšnjimi težavami.

Tema simpozija je bila Meščanski svet na panonskem območju med 1867 in 1914. Kot že doslej, je vsaka od sodelujočih dežel imela po dva referata, dežela prirediteljica pa še uvodni referat. Simpozij se je pričel v sredo 1. julija popoldan s slavnostno otvoritvijo in pozdravnimi govori visokih predstavnikov posameznih dežel oz. držav; s slovenske strani je simpozij pozdravil minister za kulturo Borut Šuklje.

Uvodno predavanje, v katerem je predstavila razvoj statutarnih mest na slovenskem Štajerskem v letih 1869–1910, je podala **Jasna Fischer**. Na obravnavanem ozemlju je imelo pred prvo svetovno vojno osem krajev mestne pravice, od teh pa so imela le tri mesta (Maribor, Celje, Ptuj) lastne statute. Referentka je opravila zelo temeljito analizo podatkov petih ljudskih štetij v času 1869–1910 za omenjena tri statutarna mesta in je prebivalstvo razdelila v štiri širše skupine. Njene ugotovitve in primerjave kažejo na relativno zaostajanje štajerskih mest v procesu urbanizacije in v razvoju industrializacije glede na druge dežele slovenskega narodnostnega ozemlja, zlasti v primerjavi s Kranjsko in Primorsko, delno tudi s Koroško.

Po tem uvodnem delu so si udeleženci ogledali Muzej grafične umetnosti, ki deluje v okviru Zdravilišča Rogaška Slatina in ima lepo zbirko grafik 16. do 19. stoletja. Sledil je slavnostni sprejem in banket, ki sta ga za člane simpozija priredila predsednica Skupščine občine Maribor in rektor mariborske univerze, ki je bila organizatorica simpozija. Goste je še posebej navdušil klavirski koncert mlade 12-letne Mariborčanke Nataše Majer.

Naslednja dva dneva se je zvrstilo deset referatov, vrsta diskusij in poldnevna ekskurzija.

Štajerski referent **Roman Sandgruber** (sicer profesor v Linzu) je bil odsoten; njegov referat je prebral Gerhard Pferschy, namesto napovedanega Otta Kolleritscha pa je imel referat Othmar Pickl iz Gradca. Sandgruberjev referat Podjetniško meščanstvo v Avstriji na prelomu stoletja je temeljil na zanimivih virih o meščanskem življenju v 19. stoletju, ki je mnogokrat skušalo posnemati življenje plemstva. Avtor je obžaloval, ker v virih manjkajo zlasti podatki za srednje in male podjetnike, marsikdaj je probleme pomanjkanja virov reševal z biografsko metodo, opozoril pa je tudi na posebno vrsto virov, na testamente, ki omogočajo vpogled v premoženjsko stanje. Proučil je tudi vlogo tujcev, zlasti Židov v obravnavanem obdobju.

Othmar Pickl je svoj referat posvetil stoletnici ustanovitve zgodovinske deželne komisije za Štajersko, ki je imela nalogo zbiranja virov in ukvarjanja s fundamentalnimi raziskavami štajerske deželne zgodovine. Avtor je posebej naglasil zasluge nekaterih posameznikov, članov te komisije, kot je bil Joseph Zahn. Po začetnem desetletnem uspešnem delovanju so komisiji mandat podaljšali, tako da je postala stalna ustanova. K tej tematiki naj opozorimo, da je izšel zbornik 100 Jahre Historische Landeskommission für Steiermark, ki ga je uredil O. Pickl.